

Kleine Zaal
Vr 12 jan 2024
20.00 uur

Borodin Quartet

Nikolai Sachenko, viool

Sergei Lomovsky, viool

Igor Naidin, altviool

Vladimir Balshin, cello

Dmitri Sjostakovitsj
1906-1975

Strijkkwartet nr. 1 in C opus 49
- Moderato
- Moderato
- Allegro molto
- Allegro

Alexander Borodin
1833-1887

Strijkkwartet nr. 2 in D
- Allegro moderato
- Scherzo: Allegro
- Nocturne: Andante
- Finale: Andante - Vivace

pauze

Pjotr Iljitsj Tsjaikovski
1840-1893

Strijkkwartet nr. 2 in F opus 22
- Adagio - Moderato assai
- Scherzo: Allegro giusto
- Andante ma non tanto
- Finale: Allegro con moto

Een wonderkind in revolutietijd

1906 is een gouden jaartal in de cultuurgeschiedenis van Rusland, Europa en de wereld van de klassieke muziek. Want toen werd in Sint-Petersburg de belangrijkste Russische componist van de twintigste eeuw geboren: Dmitri Sjostakovitsj. Hij werd groot gebracht in de stijl van de laat-romantiek toen hij na de Russische revolutie compositie studeerde aan het conservatorium van Sint-Petersburg bij Maximilian Steinberg, schoonzoon en leerling van Nikolaj Rimski-Korsakov. Sjostakovitsj bleef zijn leven lang heer en meester van het romantische idioom, zo is te horen aan de vele echo's van Tsjajkovski, Glazoenov en Mahler in zijn werken. Toch is veel van zijn muziek eerder anti-romantisch te noemen en neo-klassiek. Het mooie en aangename ging barsten vertonen, scherpe dissonanten en beukende ritmes werkten als venijnige erosie in op de romantiek en lieten zo bijtende spot en cynisme binnen. Sjostakovitsj: een man met meerdere gezichten. Een componist van de openbaarheid die de meest persoonlijke bladzijden bewaarde in zijn bureaula en lang wachtte op betere tijden. Op politieke dooi. Op de dood van vader Stalin.

Na vijf symfonieën een eerste strijkkwartet

Was het toeval dat tegen de achtergrond van censuur en staatsterreur in 1938 opeens muziek voor strijkkwartet uit Sjostakovitsj' pen vloeide? En dat hij het genre tot aan het eind van zijn leven trouw zou blijven? En dat het aantal tot vijftien stuks zou oplopen, evenveel als hij symfonieën naliet? Toen Sjostakovitsj zijn Eerste strijkkwartet componeerde, had hij al vijf symfonieën achter de rug. En hij had de woede van Stalin opgewekt, die dodelijk kon zijn. Voor iemand in de positie van Sjostakovitsj was het niet genoeg om taai te zijn, hij moest ook geluk hebben. De zwarte humor in zijn muziek weerspiegelt zijn manier om met het gevaar om te gaan. Een sterk voorbeeld daarvan klinkt in het laatste deel van het Eerste strijkkwartet. Hier kon hij zijn afschuw van de wreedheden van de oorlog en het Sovjet-regime kwijt, al was het maar in bedekte termen. Terwijl het stuk als geheel een zonnige indruk maakt, zeker vergeleken met de somberte van zijn late kwartetten. Achter schijnbaar uitgelaten noten kunnen bij Sjostakovitsj ware drama's schuilgaan. Hij was een meester van de verkrampde lach. Zijn vijftien kwartetten laten zich beluisteren als getuigenissen, als bladzijden uit een geheim gehouden dagboek. Het werk aan het Eerste strijkkwartet begon als een oefening, maar Sjostakovitsj raakte snel geboeid, kon het niet meer loslaten, maakte wat veranderingen, liet het eerste en laatste deel van plaats wisselen en voltooide het in zes weken. Het resultaat is een kort stuk van een minuut of vijftien en dat verdeeld over vier delen.

Strijkkwartet van een laatbloeier

Hoewel zeven jaar ouder dan Tsjajkovski vond de Rus Alexander Borodin pas later zijn weg naar de klassieke muziek. Als buitenechtelijk kind van een Georgische prins werd hij opgeleid tot chemicus, maar door zijn contacten met Moesorgski en Balakirev raakte hij steeds meer overtuigd van zijn eigenlijke roeping. Hij ging behoren tot het zogenaamde Machtige Hoopje, het groepje componerende gangmakers van een 'echte' Russische muziek, Balakirev, Moesorgski, Cui en

Rimski-Korsakov. Naast zijn succesvolle loopbaan als hoogleraar scheikunde leverde Borodin een hoogt persoonlijk muzikaal oeuvre af, met onder meer de Russisch getinte Eerste symfonie en de onvoltooid gebleven opera Prins Igor. Van zijn twee strijkkwartetten is het eerste het minst gespeelde. Het Tweede strijkkwartet (1885) is daarentegen een van de meest geliefde werken uit het romantische kwartetrepertoire geworden. Waarschijnlijk omdat het een soort liefdesbrief in tonen is, opgedragen aan Borodins vrouw Ekaterina. Het kwartet roept de tijd op dat de twee elkaar leerden kennen in Heidelberg twintig jaar eerder. Borodin zelf is in het stuk vertegenwoordigd door de cello met zijn lang gesponnen cantilenen, want hij was een bekwaam amateur cellist. Ekaterina krijgt een stem in de eerste vioolpartij, die veelal een vraag- en antwoordspel speelt met de cello. Zo worden de meeste delen gedomineerd door de liefdevolle conversatie tussen de twee strijkinstrumenten. Het meest befaamd daardoor is de langzame en expressieve Nocturne, waarin de cello aan de viool teder en vurig de liefde verklaart. Je zou haast de heerlijke en ingenieuze begeleiding van de tweede viool en altviool vergeten, waartegen het prachtige strijkersduet zich afspeelt. Daaraan vooraf gaat het contrastrijke Scherzo waar een lichtvoetig eerste thema en een deinende wals als het tweede thema tegen elkaar worden afgezet. Het laatste deel neemt maar moeilijk afscheid van alle bewogen noten, vooraleer het losbarst in een kwikzilverig Vivace.

Een proeftuin voor de symfonie

Het bescheiden kamermuziek-oeuvre van Tsjajkovski telt drie strijkkwartetten, waarschijnlijk een soort proeftuinen voor de componist vooraleer hij zich waagde aan grotere orkestwerken. Het eerste uit 1871 kreeg extra bekendheid doordat Tsjajkovski het tweede deel Andante Cantabile bewerkte voor strijkorkest. Sterker nog qua uitdrukingskracht en virtuositeit is het Tweede strijkkwartet in F van drie jaar later. Het eerste deel heeft een tijgerachtige expositie, als eenmaal de langzame inleiding voorbij is. Tsjajkovski graaft hier diep, laat de temperatuur hoog oplopen en levert een complex betoog. Na een charmant en zwierig tweede deel biedt het Andante een mengsel van klaaglijke lijnen, koortsachtige sequensen en suggestieve solo's op de lage snaren. Het slotdeel is van een gepolijste heftigheid die uitmondt in een bijna overkokende climax.

Clemens Romijn

Borodin Quartet

‘Hier hebben we niet vier individuele spelers, maar een enkel zestien-snarig instrument van grote virtuositeit.’ (Frankfurter Allgemeine Zeitung).

Het Borodin Quartet werd in 1945 opgericht door vier studenten van het Conservatorium van Moskou en is nog steeds een van de weinige bestaande kamermuziekensembles met een ononderbroken lange levensduur. De wereld is sinds 1945 onherkenbaar veranderd, maar het Borodin Quartet heeft zijn toewijding aan tonale schoonheid, technische uitmuntendheid en indringend vakmanschap behouden. De cohesie en visie van het ensemble hebben opeenvolgende personeelwisselingen overleefd, niet in de laatste plaats dankzij de gemeenschappelijke erfenis die de leden deelden van hun opleiding.

Het Borodin Quartet is een grootmeester op het gebied van Russisch repertoire van met name Borodin, Tsjajkovski en Sjostakovitsj, maar ook Glinka, Stravinsky, Prokofjev en Schnittke. De band van het Borodin Quartet met de kamermuziek van Sjostakovitsj is intens persoonlijk. Het kwartet werkte nauw samen de componist, die persoonlijk toezicht hield op de studie van elk van zijn kwartetten. De cycli van het Borodin Quartet met de complete kwartetten van Sjostakovitsj worden algemeen beschouwd als de ultieme interpretaties en zijn over de hele wereld uitgevoerd, van Wenen, Zürich, Frankfurt, Madrid, Lissabon en Sevilla, tot Londen, Parijs en New York. Regelmatig werkte het kwartet samen met Sviatoslav Richter, Michael Collins, Alexei Volodin, Barry Douglas, Mario Brunello, Elisabeth Leonskaja, Christoph Eschenbach en Nikolai Lugansky. Het kwartet ontvangt ook regelmatig uitnodigingen om masterclasses te geven en als jurylid te fungeren bij grote internationale concoursen.

Vorig seizoen speelde het Borodin Quartet in BOZAR in Brussel, het Konzerthaus in Berlijn, de Liszt Academie in Boedapest, het Concertgebouw in Amsterdam en de Philharmonie de Paris. In de komende seizoenen zal het kwartet beginnen aan een tournee door China voordat het terugkeert naar optredens in Europa. In de herfst van 2025 zal het Borodin Quartet op tournee gaan door de VS. Het Borodin Quartet heeft in tientallen jaren een rijke erfenis aan opnames geproduceerd met onder meer de complete kwartetten van Beethoven en Sjostakovitsj.